

KOPSAVILKUMS

Vizītes galvenais mērķis bija pārbaudīt attieksmi un aizsardzību, kas pieejama personām, kurām policija un robežsardze ierobežojusi brīvību, kā arī pārbaudīt attieksmi un ieslodzījuma apstākļus personām ieslodzījuma vietās. Papildus CPT delegācija pārbaudīja to pacientu situāciju, kuri atrodas divās psihiatriskajās slimnīcās.

Visā vizītes laikā delegācijas sadarbība gan ar valsts iestādēm, gan apmeklēto iestāžu darbiniekiem kopumā bija teicama. Tomēr CPT ar nopietnām bažām atzīmē, ka daudzi tās ilgstoši paustie ieteikumi joprojām nav īstenoti vai ir īstenoti tikai daļēji (īpaši attiecībā uz vardarbību starp ieslodzītajiem un neformālo ieslodzīto hierarhiju), un atgādina, ka sadarbības princips arī prasa izlēmīgu rīcību, lai uzlabotu situāciju, ņemot vērā Komitejas ieteikumus.

Policijas uzraudzība

Lielākā daļa delegācijas intervēto personu (kuras bija vai nesen bija atradušās policijas uzraudzībā) apliecināja, ka policija pret viņiem izturas korekti. Tomēr delegācija saņēma vairākas sūdzības no ieslodzītajiem par fiziskiem pāridarījumiem no policistu puses. Lielākā daļa šo sūdzību attiecās uz pārmērīgu spēka lietošanu aizturēšanas laikā, piemēram, sitieniem, spērieniem vai sitieniem ar steku pēc attiecīgās personas aizturēšanas, vai ciešu rokdzelžu saslēgšanu. Turklāt Valmieras policijas iecirknī tika uzklautas dažas sūdzības par piekaušanu policijas iecirknī pirmajās aizturēšanas stundās šķietami ar mērķi panākt atzīšanos. Skaidrības labad ziņojumā ir sīki aprakstīti daži iespējamās sliktas izturēšanās gadījumi.

CPT iesaka regulāri atgādināt policistiem visā Latvijā, ka nav pieņemama nekāda veida vardarbīga izturēšanās pret ieslodzītajiem un tā tiks attiecīgi sodīta. Viņiem arī jāatgādina, ka, veicot aizturēšanu, jālieto tikai tik daudz spēka, cik nepieciešams aizturēšanai, un, tiklīdz aizturētās personas ir aizturētas, nevar būt nekāda pamata tām sist.

Saistībā ar pamataizsardzību pret sliktu izturēšanos (proti, tiesības informēt par savu aizturēšanu trešo personu un tiesības uz advokātu un ārstu), lai gan aizturētā persona kopumā varēja paziņot par savu aizturēšanu neilgi pēc tās, tiesības uz advokātu parasti iestājās nevis no pirmā brīvības atņemšanas brīža, bet tikai tajā brīdī, kad persona tika formāli aizturēta (vai pat vēlāk, pirmās formālās nopratināšanas laikā policijā). Šajā kontekstā vairākas aizturētās personas apgalvoja, ka pirms oficiālās liecības sniegšanas advokāta klātbūtnē policija tās neoficiāli iztaujājusi par iespējamo nodarījumu bez advokāta klātbūtnes.

Latvijas iestādēm jāveic nepieciešamie pasākumi, lai nodrošinātu, ka tiesības uz advokātu (kas ietver tiesības privāti sarunāties ar advokātu pirms pirmās nopratināšanas un advokāta klātbūtni jebkuras nopratināšanas laikā) ir spēkā jau no paša pirmā brīvības atņemšanas brīža. Nepieciešams arī rīkoties, lai nodrošinātu, ka visas aizturētās personas ir pilnībā informētas par savām pamattiesībām no brīža, kad tām ir pienākums palikt policijā.

Pozitīvi ir tas, ka Rīgas reģiona pārvaldes Kārtības policijas pārvaldē ir nodrošināta pastāvīga veselības aprūpes darbinieku klātbūtne. Tomēr izrādījās, ka aizturētās personas ne vienmēr tika fiziski pārbaudītas ierodoties. Delegācija arī atzīmēja, ka sākotnējās medicīniskās pārbaudes bija diezgan virspusējas un parasti tika veiktas policijas darbinieku klātbūtnē.

Ar dažiem izņēmumiem materiālie apstākļi aizturēšanas vietās kopumā bija labi. Pozitīvi ir arī tas, ka saskaņā ar iepriekšējo *CPT* ieteikumu aizturētajām personām katru dienu tika piedāvāta viena stunda fiziskām aktivitātēm ārā.

Patvēruma meklētāju aizturēšana

2021. gada augustā Latvija sāka izjust lielu ārvalstu pilsoņu pieplūdumu, kas nelegāli ieceļo tās teritorijā caur tās robežu ar Baltkrieviju. Reaģējot uz to, Latvijas valdība četrās pierobežas administratīvajās teritorijās izsludināja ārkārtas stāvokli, atļaujot robežsargiem (ar policijas un Nacionālo bruņoto spēku palīdzību) nepieciešamības gadījumā pielietot spēku, lai novērstu, ka ārvalstnieki nelikumīgi šķērso robežu. *CPT* vizītes laikā ārkārtas stāvoklis bija spēkā.

Delegācija apmeklēja divas Latvijas ārvalstu pilsoņiem paredzētās aizturēšanas vietas, proti, patvēruma meklētāju centrus Daugavpilī un Muceniekos. Lielākā daļa šajos centros intervēto ārvalstu pilsoņu norādīja, ka pret viņiem izturas korekti, un, izņemot dažus verbālas vardarbības gadījumus Daugavpilī, delegācija nesaņēma nekādas sūdzības par sliktu izturēšanos no abu iestāžu darbinieku puses.

Tomēr delegācija uzklauzīja vairākas sūdzības par izteikti sliktu izturēšanos no aizturētajiem ārvalstu pilsoņiem saistībā ar laika posmu no 2021. gada augusta līdz 2022. gada martam iepriekšminētā patvēruma meklētāju pieplūduma dēļ. Iespējamā sliktā izturēšanās ir saistīta ar Latvijas policijas specvienību darbiniekiem, kuri patrulēja pierobežas zonā, un tika teikts, ka tā tika veikta ar mērķi piespiest attiecīgās personas atgriezties Baltkrievijā. Apsūdzības galvenokārt bija par sitieniem ar dūrēm, spērieniem, sitieniem ar nūju un elektriskās strāvas triecieniem, kas nodarīti dažādām ķermeņa daļām (tostarp dzimumorgāniem) aizturēšanas brīdī vai tūlīt pēc tam, kad attiecīgais ārvalstnieks tika aizturēts. Latvijas iestādēm ir jānodrošina, lai visas iesaistītās tiesībsargāšanas iestādes regulāri saņemtu skaidru un stingru vēstījumu, ka jebkāda pārmērīga spēka piemērošana ir nelikumīga un tiks attiecīgi sodīta. Būtu arī jānodrošina turpmāka praktiska apmācība saistībā ar samērīgu spēka lietošanu, tostarp kontroles un ierobežošanas paņēmieniem, attiecībā uz ārvalstu pilsoņu aizturēšanu uz robežas.

Gan Daugavpils, gan Mucenieku patvēruma meklētāju centros aizturēšanas materiālie apstākļi dzīvojamajās telpās kopumā bija labā līmenī. Jāatzīmē arī tas, ka abās iestādēs ārvalstu pilsoņiem bija pieejams atvērto durvju režīms, gūstot iespēju brīvi pārvietoties savās dzīvojamajās telpās un visu dienu uzturēties koplietošanas telpās. Tomēr Latvijas iestādēm būtu jānodrošina, lai aizturētajiem ārvalstniekiem tiktu piedāvātas arī dažas mērķtiecīgas aktivitātes (piemēram, valodu nodarbības, datorkursi utt.), kā arī ilgāks laiks fiziskām aktivitātēm ārā. Komiteja turklāt uzsver, ka ir jādara viss iespējamais, lai izvairītos no migrantu bērnu aizturēšanas; jo īpaši attiecībā uz nepavadītiem nepilngadīgajiem, ņemot vērā viņu īpašo neaizsargātību, tos parasti nevajadzētu turēt patvēruma meklētāju iestādē.

Delegācija kopumā guva labvēlīgu iespaidu par veselības aprūpes nodrošināšanu ārvalstniekiem Mucenieku patvēruma meklētāju centrā. Šķiet, ka piekļuve veselības aprūpes darbiniekiem nebija problemātiska un aizturēto medicīniskā uzraudzība bija apmierinoša. Tomēr *CPT* pauž nopietnas bažas par to, kā Daugavpils patvēruma meklētāju centrā tika organizēta veselības aprūpes pakalpojumu sniegšana, un iesaka steidzami rīkoties, lai novērstu tajā konstatētos trūkumus.

Abos patvēruma meklētāju centros ārvalstniekiem, kuri bija nesen ieradušies, ārsta palīgs veica medicīnisko pārbaudi neilgi pēc uzņemšanas, kas ietvēra arī interviju, pamatojoties uz anketu. Tomēr nevienā no apmeklētajām iestādēm netika veikts skrīnings/testēšana, lai noteiktu citas transmisīvās slimības, izņemot tuberkulozi. Ziņojumā arī kritizēts fakts, ka abos centros psihiatriskās palīdzības pieejamība aprobežojās ar ārkārtas gadījumiem un psiholoģiskā palīdzība nebija pieejama.

Turklāt *CPT* atgādina, ka – tāpat kā citām aizturēto personu kategorijām – aizturētajiem nelegālajiem migrantiem jau no paša brīvības atņemšanas sākuma vajadzētu būt pieejamiem trim pamata aizsardzības pasākumiem pret sliktu izturēšanos. Konkrētāk – attiecībā uz tiesībām piekļūt advokātam – vizīte atklāja, ka šis nodrošinājums praksē nedarbojās pienācīgi. Jo īpaši delegācija atzīmēja, ka lielākajai daļai ārvalstu pilsoņu, kuri atrodas Daugavpils patvēruma meklētāju centrā, tika liegta efektīva piekļuve juridiskajai pārstāvībai. Tāpēc ir jārīkojas, lai nodrošinātu, ka aizturētie ārvalstnieki var efektīvi izmantot advokāta pakalpojumus jau no brīvības ierobežošanas sākuma un visos tiesvedības posmos (tostarp nodrošinot bezmaksas juridisko palīdzību ārvalstniekiem, kuri nespēj samaksāt par advokāta pakalpojumiem).

CPT arī norāda, ka ir svarīgi, lai ārvalstniekiem būtu efektīva piekļuve patvēruma procedūrai (vai citai uzturēšanās procedūrai), kas ietver individuālu sliktas izturēšanās riska novērtējumu gadījumā, ja attiecīgā persona tiek izraidīta uz izcelsmes valsti vai trešo valsti, pamatojoties uz objektīvu un neatkarīgu analīzi par cilvēktiesību situāciju attiecīgajās valstīs.

Cietumi

CPT atzinīgi vērtē Latvijas iestāžu pastāvīgos centienus pēdējos gados, lai risinātu cietumu pārapdzīvotību; šo centienu rezultātā ieslodzīto skaits ir būtiski samazinājies, lai gan tas joprojām ir augsts salīdzinājumā ar vairumu citu Eiropas Padomes dalībvalstu, īpaši Eiropas Savienības.

Vizītes ietvaros delegācija iepazinās ar Daugavgrīvas, Jelgavas un Rīgas Centrālcietumā ieslodzīto personu situāciju. Lielākā daļa aptaujāto ieslodzīto norādīja, ka darbinieki pret viņiem izturas korekti. Tomēr delegācija saņēma dažas sūdzības par nesenu fizisku vardarbību no Daugavgrīvas un Rīgas Centrālcietuma darbinieku puses. Ziņojumā uzsvērts Latvijas iestāžu pienākums nodrošināt drošu brīvības atņemšanu visām personām, kuras atrodas ieslodzījumā. Iestādēm ir ne tikai jāveic efektīva izmeklēšana saistībā ar apgalvojumiem vai jebkādu informāciju, kas liecina par sliktu izturēšanos, bet arī jāievieš pasākumi, lai nodrošinātu, ka visi cietuma darbinieki un vadītāji saprot, kāpēc sliktā izturēšanās ir nepieņemama un neprofesionāla un ka tā turklāt izraisīs smagus disciplinārsodus un/vai kriminālvajāšanu.

CPT arī pauž nopietnas bažas par to, ka nav panākts būtisks progress ieslodzīto savstarpējās vardarbības mēroga samazināšanā, ko Komiteja vairākkārt kritizēja iepriekšējo vizīšu laikā. 2022. gada vizītes laikā delegācija kārtējo reizi saņēma daudzas ticamas sūdzības par vardarbību starp ieslodzītajiem, tostarp piekaušanu, kā arī psiholoģisku spiedienu. Intervijās ar darbiniekiem un ieslodzītajiem, kā arī pārbaudot miesas bojājumu reģistrus, iegūtā informācija liecina, ka vardarbība starp ieslodzītajiem joprojām ir nopietna problēma Jelgavas un Daugavgrīvas cietumos. Tāpat kā iepriekš, jāpieņem, ka šī situācija ir vairāku faktoru kopuma rezultāts, tostarp saistīta ar nepietiekamu personāla klātbūtni cietumnieku uzturēšanās vietās, neformālu ieslodzīto hierarhiju pastāvēšanu un mērķtiecīgu nodarbu trūkumu lielākajai daļai ieslodzīto, jo īpaši notiesātiem ieslodzītajiem zemākā līmeņa režīmā un ieslodzītajiem, kuri apcietināti uz izmeklēšanas laiku, kuriem līdz pat 23 stundām dienā jāpavada ieslēgtiem kamerā.

Šķiet, ka neformālā ieslodzīto hierarhija (vai kastu sistēma) joprojām ir galvenais ieslodzīto dzīves pamats trijos apmeklētajos cietumos, un tās tradīcijas nosaka iekšējo kārtību un ir prioritāras pār oficiālajiem noteikumiem. Skaidrs, ka vissmagāk šis stāvoklis skāra “zemākās kastas” ieslodzītos – tā sauktos “neizskaramos”, no kuriem ir saņemts vairums ziņojumu par vardarbību ieslodzīto starpā. Latvijas iestādēm bez turpmākas kavēšanās ir aņņēmīgi jāīrķojas, lai risinātu šīs sistēmiskās un pastāvīgās problēmas visā cietumu sistēmā.

Materiālie apstākļi aizturēšanas vietās bija kopumā labi Rīgas Centrālcietuma rekonstruētajās daļās. Tomēr vairākas kameras atsevišķās šā cietuma daļās piedāvāja mazāk nekā 4 m² dzīvojamās platības vienam ieslodzītajam. Problēmas radīja arī plašā blakšu invāzija Rīgas Centrālcietumā. Turklāt, vispārīgi runājot, Daugavgrīvas cietuma Grīvas nodaļa nespēja nodrošināt pienācīgu ieslodzīto izmitināšanu tās novecojušā iekārtojuma un telpu nolietojuma līmeņa dēļ.

Latvijas iestādēm būtu jāpastiprina centieni pāriet no lielas ietilpības kopmītnu tipa istabām uz mazākām dzīvojamajām telpām, un šāda pāreja ir jāpapildina ar pasākumiem, lai nodrošinātu, ka ieslodzītie saprātīgu dienas daļu pavada mērķtiecīgās un daudzveidīgās aktivitātēs ārpus savas dzīvojamās telpas. Trīs apmeklētajos cietumos organizētās aktivitātes galvenokārt tika piedāvātas ieslodzītajiem, kuri sodu izcieš augstākajā režīmā. Lielākajai daļai notiesāto ieslodzīto zemākā līmeņa režīmā un ieslodzītajiem, kuri apcietināti uz izmeklēšanas laiku, gandrīz nebija pieejamas aktivitātes ārpus kameras.

Vizītē arī atklājās, ka veselības aprūpes nodrošināšana apmeklētajās ieslodzījuma vietās joprojām ir nepietiekama un medicīniskā personāla trūkuma problēma ir pastāvīga.

Pievērsoties ieslodzīto kontaktiem ar ārpasauli, gan ieslodzīto, kuri apcietināti uz izmeklēšanas laiku, gan notiesāto ieslodzīto apmeklējuma tiesības joprojām bija zemā līmenī, neņemot vērā neseno uzlabojumu. Ziņojumā arī uzsvērtā problemātiskā situācija saistībā ar ievietošanu izolatorā kā disciplinārsodu. Komiteja uzsver, ka būtu jāizliedz secīgi disciplināri sodi, kuru rezultātā tiek noteikta nepārtraukta ievietošana izolatorā, pārsniedzot maksimālo termiņu. Visbeidzot, nepilngadīgajiem nekad nevajadzētu piemērot ievietošanu izolatorā kā disciplinārsodu.

Psihiatriskās slimnīcas

Lielākā daļa delegācijas aptaujāto pacientu Daugavpils un Aknīstes psihoneiroloģiskajās slimnīcās neizteica nekādas sūdzības par darbinieku sliktu izturēšanos. Patiešām, gaisotne abās slimnīcās bija nepiespiesta, un daudzi pacienti pozitīvi izteicās par personālu. Tomēr tika saņemti daži atsevišķi ziņojumi no pacientiem Aknīstē, ka viņiem ir sists pa pakausi un sanitāri likuši iet aukstā dušā, jo viņi bija nosmērējuši apģērbu. Slimnīcas vadībai regulāri jāinstruē darbinieki, ka pret pacientiem ir jāizturas ar godu un cieņu.

Gan Daugavpils, gan Aknīstes psihoneiroloģiskajā slimnīcā pacientu dzīves apstākļi kopumā bija labi. Visas abu iestāžu telpas, tostarp pacientu izmitināšanas telpas, bija labā stāvoklī, tīras, labi apgaismotas (tostarp piekļuve dabiskajam apgaismojumam) un vēdinātas. Īpaši attiecībā uz Daugavpils slimnīcu tas ir ievērojams uzlabojums, salīdzinot ar situāciju, ko CPT novēroja 2007. gadā. Tomēr abās slimnīcās ir jāveic pasākumi, lai nodrošinātu, ka visas pacientu telpas un koplietošanas telpas ir iekārtotas, lai nodrošinātu piemērotāku terapeitisko vidi; paši pacienti ir jāmudina un jāatbalsta padarīt savas telpas personiskākas.

Gan Daugavpils, gan Aknīstes slimnīcā pacientu istabas nebija slēgtas, un visi pacienti principā varēja brīvi pārvietoties savās palātās (arī koplietošanas telpā, kas bija aprīkota ar televizoru, dīvāniem un soliņiem) un sazināties savā starpā. Turklāt abās slimnīcās bija plašas un patīkamas āra pastaigu vietas pacientiem; tomēr izrādījās, ka lielākajai daļai pacientu, kuri izmitināti slēgtās palātās, piekļuve brīvai dabai bija ierobežota līdz ne vairāk kā vienai stundai dienā. Pacientu ikdienas ārpustelpu nodarbību laiks ir ievērojami jāpagarina un, ja to atļauj laikapstākļi, jāapvieno ar virkni organizētu aktivitāšu. Mērķim ir jābūt nodrošināt, lai visiem pacientiem būtu neierobežota piekļuve ārpustelpu nodarbībām dienas gaitā, ja vien ārstēšanas pasākumu dēļ viņiem nav jāatrodas palātā.

Attiecībā uz personālu, Latvijas iestādēm būtiski jāpalielina psihiatru skaits Aknīstes psihoneiroloģiskajā slimnīcā; vizītes laikā iestādē bija tikai viens pilnas slodzes un viens nepilnas slodzes psihiatrs uz 325 pacientiem (un četras psihiatru vietas bija brīvas).

CPT atzinīgi novērtē abu apmeklēto slimnīcu vadības centienus nodrošināt pacientiem psihosociālās terapijas un profesionālās aktivitātes. Tomēr būtu jāpieliek lielākas pūles, lai palielinātu pacientu skaitu, kuri piedalās šajās aktivitātēs, jo īpaši Aknīstē, kur šādu pacientu īpatsvars bija ļoti zems. Komiteja ar bažām atzīmē, ka Aknīstes slimnīcā šim nolūkam nebija pietiekami daudz specializētu darbinieku.

Apmeklētajās slimnīcās problēmu ar psihotropo medikamentu piegādi kopumā nebija. Tomēr abas iestādes joprojām lielā mērā paļāvās uz pirmās paaudzes antipsihotiskiem līdzekļiem, neņemot vērā to, ka bija pieejami otrās paaudzes antipsihotiskie līdzekļi. Turklāt *CPT* pauž bažas par gan Daugavpils, gan Aknīstes slimnīcā novēroto polifarmācijas praksi, kurai, kā zināms, ir vairākas negatīvas blakusparādības.

Visbeidzot, *CPT* formulē vairākus konkrētus ieteikumus un komentārus par tiesiskajām garantijām saistībā ar pacientu piespiedu ievietošanu psihiatriskajā slimnīcā un par to, ka daudziem pacientiem *de facto* tika atņemta brīvība, neizmantojot atbilstošus aizsardzības pasākumus.